

ԿԵԱՆՔԸ ԵՒ ՆԱԽԱՓՈՐՁԵՐԸ

ԿՈՒԼԻԿԱԼՄՈՅ ՄԱՐՓՈՆԻ

ՅՈՒՅԱԴՐԵԼ, մարդու մը անգնահատելի արժանիքները հանդէպ զիտութեան, հայրենիքի և ընդհանուր մարդկութեան՝ մեծագոյն պսակն է որով կարելի է պճնել մահանացուի մը ճակատը։ Այդ պսակն է որ կ'արժանանայ այսօր կ. Մարքոնի, որու հսկայ մեծութեան առջեւ այլ եւս չեն համարձակիր լոյս տեսնել նախանձորդ թշնամիներու յետին մտցերը և անպակաս ըննաղատներու խծրանքերը, այլ, կարծէք ի հեծուկս ասոնց, արդարութեան բնածին զգացումով մը կը քանդակեն մարդիկ անոր անունը յիշութեան և սրտեր նուն մէջ՝ ուր հիմք կը դնէ նա իր անմահութեան՝ հսկայ հանճարներուն կողքին դասուելով։ Մարմարեայ ցուրտ յուշարձանները չեն իր այս վերելքին աստիճանները մէջ ալ կը նայ միալ ճշմարիտ մեծութիւնը և իմաստութիւնը։

Կ ուրիշ բազմադէտ վտանգներու սուր ճիշրանիքն. որովհետեւ նա իր յաղթանակի կոթողները չկանգնեց երկրիս վրայ, այլ երկրագունատս շրջապատող եթերին մէջ՝ ամէն տեղ ուր կը սլանան հազարաւոր կայանիքներէ արձակուած ելեկտրական հոսանքներ, ամէն տեղ ուր կը հնչէ միջազգային երաժշտութեան ընարը։ Այդ հոսանքներու վրային է որ կը սաւառնի իր փառքը և կը տարածուի իր անունը։

Մուսսոլինի զանիկա անուանած է «Մըրենորդակի իշխանը, տիեզերքի մողը», որուն գաւազանի դիթանքներ իրական կեանք առին հէքեաթներու աշխարհին երազային իդաբը։

Մարքոնի զլեց անցաւ ընդհանուր փորձառութեան սահմաններէն անդին ու բացաւ զիտութեան առջեւ նոր ասպարէզներ՝ աւելի ընդարձակ քան ինչ որ գտած էր. և ինչ որ ցնորսական անուանեցին զիտական կամառներ՝ մեր առօրեայ կեանքն մաս կազմեց, ու եղաւ մեր լրատուն, մեր երազագոյն սուրհանդակը, զեղարուետական ու զիտական հաճոյքներու անսպառ ազրիւր մը։

Մ. այս բարձունքները թեւակոխեց լոփի և հերոսական ճիզերով, առանց հրապուրութելու տիտղոսներու փայլէն, առանց վարակուելու վարդապետելու ընդհանուր մարմաջէն և երեմալու համաշխարհային համաճարակէն։ Ցոյց տուաւ նա որ ճշմարիտ հանճարը համեստ է, թէ մեծ մարդու հոգիները կը թթուին յարատեւ աշխատութեան և անվհատ փորձարկութեանց սալին վրայ, թէ վերջապէս անփառունակ կեանքի մը պարզութեան մէջ ալ կը նայ մշալ ճշմարիտ մեծութիւնը և իմաստութիւնը։

Համառոտիւ տեսնենք իր զիտական կեանքի վերելքները։

Նախական կրթութիւնն առած էր Պոլոնիա, յետոյ Ֆիբենցէ, և ապա ընտանիոց վիուալիուելով լիվունոյ՝ սկսած էր յաճախել տեղույն մասնագիտական վարչարանը։ Սակայն զպրոցական ծրագրի մը հետեւութեամբ փշուր փշուր ջամբուած ուսումը անբաւական էր յագեցնելու իր ծարաւը, և այս էր որ զինքը կը մատահուիր Յայտնեց մօրը իր մտատանջութիւնը՝ հայրը զինքը պիտի չհասկնար և շնորհուեցաւ իրեն փլզիգայի և եւեկտրականութեան առանձին զասեր ստանալ վինչենցոյ Ռոզա բաջահմուտ ուսուցչէն՝ որ աշակերտին ճշմարիտ կազմողը և զիրող միայնութեան և հակող մաղձուուութեան մէջ մատական հիմերը զնողն եղաւ։ Ուսուցչը տական ըմբռնեց մանուկ աշակերտին արտակարգ և հնարամիտ կարողութիւնը այս զիտութեանց մէջ և սբանչացումով տեսաւ անոր հսկայացայլ զնողն եղաւ։ Քիչ առանձին ան ի վիճակի էր արդէն առաջին փորձերն սկսելու, որոնց կը վերապահէր արձակուրդի երկար օրերը փոնթեքցիոյի մէջ, ուր իր առաջն գործակիցներն եղան՝ մէջ, ուր կը պատճառէին, թէ իւ սիրող էր երաշտութիւնը լսելու ընդհակառակն անձըշտութիւնը լսելու սիրող նոյն ատենէն իսկ յագօրէն կը լափէր նոյն և զիրք։

Զուարթ չեղան իր մանկութեան օրերը, բայց բազցը և ամփոփ։ Չմեռները կ'անբայցը Պոլոնիա, իսկ ամառները Փոնթեքցընէր Պոլոնիա, իսկ ամառները Փոնթեքցընէր քիոյ, մօտակայ զիւղը, ուր կալուածները քիոյ, ունէին, Հայրը հին տիպարներէն էր, լուրջ, ունէին, Հայրը հին տիպարներէն էր, լուրջ, սակաւախօս, բուռն և խիստ կերպերով, սակաւախօս սիրող ընտանեաց։ Զաւակներայց շատ սիրող ընտանեաց։ Զաւակներայց շատ սիրող ըլլալը շատ կրել պիտի տար բրունդիլ ըլլալը շատ կրել պիտի տար յետոյ խեղճ կուլիկուլոյին, որ մօրը հետ հազարութիւնը կալուածներու մասին զրադա ըլլալով կալուածներու մասին զարարութեամբ։ Հօրը չափազանց խըտակարարութեամբ։ Հօրը չափազանց խըտական հաշիւներուն մէջ նայող և ընտանեկան հաշիւներուն մէջ, զրադ բուրուվին իր զրբերով ու տարրական գործիքներով։ բայց աւազ, որքան շուտ կութիքներով։ բայց աւազ, որքան շուտ կու զար իրիկունը՝ անակնկալի մը պէս, և որքան ցաւով կը բաժնուէր մանուկը իր հեշտանքներն անհամբեր սպասելով վաղուան արշալոյսին։

Առաջին փորձերը կրկնութիւններ էին կալուածնիի, Վոլթայի և Թրանցիլինի եւեկտրական փորձերուն և շատ անզամ մանական խաղեր ու թիչ մ'ալ չարաճներուն։ Որոնցով կ'ուզէր ահարեկել իր միամիտ գործակիցները։ Այսպէս՝ անզամ մը յաջողեցաւ տանիքին վրայ հաստատել քանի մը զինկի կտորներ նետի ձեւով, հաղորդելով զանոնց տան մէջ զտնուած զանգակի մը հետ, և ամէն անզամ որ եւեկտրական հոսանք մը կ'անցնէր օդին մէջէն՝ զանգակը ներսէն կը հնչէր։ Տարեկից տղաքը կը զուարձանային, իսկ եր-

կու զործակիցները աւելի եւս կը համակ-
ուէին յարգանքով ու կը վառուէին զի-
տութեան սրբազան հուրով։ և ամէն նոր
փորձէ վերջ ինքզինքնին զե՞ռ աւելի փոքր
կը զգային այդ 15ամեայ «Պարոնիկ»ին
առջեւ, որ չէր գոհանար ուսուցիչներէն
ընդունած դասերով, այլ ինքնահնար փոր-
ձերով միշտ աւելի կ'ընդարձակէր իր ծա-
նօթութեանց ասպարէզը։ Ելեկտրականու-
թեան վերաբերեալ ինչ զիբը որ ձեռքն
իյնար՝ կը կարգար, նոյնպէս կէտ առ կէտ
կը հետեւէր միջազգային գիտական շար-
ժումներուն և ամէն երկիրներու մասնա-
գիտական թերթերուն։

1894ին Մ. 20 տարեկան էր, իր զիւտական պատրաստութիւնը զրեթէ անթերի, և արձակուրդի համար ծնողաց հետքացած էր Ալպեանց մօտ լեռնային տեղմը: Հոն ուզեց ամփոփել իր գաղափարները, դասաւորել խառնիխուռն ամբարած բոլոր ծանօթութիւնները և զործնական եղրակացութիւններ հանել անոնցմէ: Ուստի թողլով ցաւկուուն ուսումը, սկսաւ քննել մեծ բնագէտներու աշխատութիւնները: Տեսաւ որ Անգլիոյ մէջ Գլեբը Մաքսուէլ հաշուով ապացուցած էր ելեկտրամագնիսական հոսանքներու զոյութիւնը, և ապա Գերմանիոյ մէջ զործնական փորձերով զանոնք կրցած էր ձեռք բերել Հենրիկոս Հերց (Հերցեան ալիքներ): Երիտասարդ մեռնելով Հերց՝ անոր ընդհատ թողած աշխատութիւնները բայլ մ'եւս առաջ տարած էր Օգոստոս Ռիկի իտալացի մեծ բնագէտը, ցոյց տալով որ աչքի տեսութեան թրթուացումները բացարձակաէս նոյն էին ելեկտրական թրթուացումներուն հետ, և կը տարբերէին միայն երկարութեամբ: Կալծէբեր Ծնեստի, ուրիշ իտալացի բնագէտ մը, 1884էն ի վեր կ'աշխատէր արդէն ցոյց տալ ելեկտրական հոսանքներու ազգեցութիւնը ինչ ինչ մետաղներու մանրութիւն վրայ: և այսպէս յօրինած էր նշանաբներուն յատուկ եղած է միշտ միայնակ դիմագրաւել գաճաճ բազ-

1. ¶ուշեւիկները Փոփովի ուղղեցին զերազրել անթել չեւազրի առաջին զիւտը. մինչ ինը Փոփով նամակով յայտաբարած է թէ առաջին զիւտը Մարգոնին է:

— 261 —

Մարքոնի իր բարեկամ Ռիկիի փորձելէն ու հայրական յորդորներէն միայն քործական գործիքներու համապատասխան մը՝ որ կ'օգտագործէր Հերցի և կալծէքըի զիւտերը:

18) Եին Փոնթերը իսյի իրենց պալատին
մէջ անզրադարձաւ որ Հերցեան ալիքնե-
րու ծնուցիչ զործիքը հաղորդակցութեան
դնելով գետնի և օդի մէջ չէզորցացած մե-
տաղեայ թելի մը հետ (antenna) ելեկ-
տրական ալիքներ ճառագայթող ուժ կը
ստանար: Դիմացը զբաւ ընկալուչ զոր-
ծիքը նոյնպէս հաղորդուած գետնի, և օդին
մէջ չէզորցացած մետաղեայ թելի մը հետ.
երբ հոսանքը հասնէլ մանրութները կը
կանգնէին ու կը յայտնէին զայն: Գետնի
հետ հաղորդակցութիւն դնելը նոր տարր
մըն էր որ կը մտցնէր Մարգոնի այս փոր-
ձերուն մէջ:

Ծնուցիչ գործիքի համար գործածեց մետաղեայ գունտեր, փոփոխելով սակայն Հերցի և Ռիկիի հնարած ձեւերը, հազոր՝ դեց զանոնք Ռումբոֆի կարժառի մը հետ՝ որ իր կարգին միացած էր ելեկտրածին բարդերու՝ ձեռքով շարժելիք բանալիի մը միջոցով։

Ընկալուք զորձիքի համար առաւ Գալ-
ծէթիի և Պրանլիի մանրութները, այնպէս
մը բարեփոխելով անոնց դիրքը՝ որ ամե-
նազգայուն աչք մը զարձան եւեկտրական
հոսանքներու հանդէպ:

1895წნ, ორ մը գործիքը զնիւլ տուա
800 մեղր բարձր բլուրի մը վրայ և ըստ
իր գեղջուկ օգնականին. «Գնա կեցիր ըն
կալուչ գործիքին բով, ու երբ լսես երե
կարձ հնչիններ (ելեկտրական երեք կալ
հոսանքներ որ Տ տառն է Մորգէի այբո
բենին մէջ), թաշկինակդ շարժէ»: - Ե
կիւղացին... թաշկինակը շարժեց:

Այս զիւտը սակայն այնքան գործնաշահն արդիւնք չէր կրնար տալ՝ տեսանելի հեռաւորութեան մը վրայ գործելով, ուստի փորձեց աչքէ հեռու, բլրան ետեւը զետեղել ընդունարանը և ըսաւ գեղջուկին. «Երբ տեսնես փոքր մուրճին թրթուալլ երեք անգամ... հրացանդ պարպէ՛ »: — Մ., միշտ իր ցորեննոցին պատուհանին առջեւ, կոխեց երեք անգամ ծնուցիչ գործիքին վրայ նախնական ձեւով կոճակ մը ու սրտատրոփ սպասեց վայրկեան մը՝ որ դար մը երեւցաւ իրեն, ու վերջապէս 1800 մեղք հեռուէն հրացանի պայրին մը աւետեց որ անքել հեռազիրը գտնուած էր Փոնթեքքիոյի դաշտերուն մէջ, Պոլոնիա քաղաքին մօտերը:

Հրճուանքի յորդութիւնը յուզեց համեստ զիտնականին սիրառ, սեղմեց զայն ձեռքերով՝ չաղաղակելու համար ուրախութենէն, կրթնցուց ճակատը ցուրտ պատուհանին վրայ, զոցեց աչքերը և խուռն մտածութիւններ թափ տուին մտրին մէջ, մանաւանդ մտածութիւնն իր մօր՝ որ հըսկայի մը պէս կանգնեցաւ իր առջեւ... ու թոաւ զրկելու համար զայն Գտաւ զանիկա զաշնամուրին առջեւ Շոփէնի կտորով մը վերացած... ու մայր և որդի գիրկընդխառն լացին երկար և անբարբառ:

Վիշտ և ուրախութիւն երկուքն ալ արցունքներ կը խլեն, երկուքն ալ կրթիչ են ու զիտեն բարձրացնել զիտակից և ազնիւ հոգիները։ Այս անգամ զիտնականի անխառն ուրախութիւնն էր որ կը հսսեցնէր զանոնք չորս հարազատ աչքերէ. յաղթանակ, փառք, հարստութիւն... կու զային ահա պսակելու հանճարեղ որդուոյն ճիգերը և անոր անսասանելի հաւատորը։

Մարքոնի գեռ 21 տարեկան էր:

2

Տարի մը վերջ Ա. իր գիւտին համար
մենաշնորհի արտօնազիր մը ստացաւ. սա-
կայն լուրը այնքան զարմանք ազդած էր՝
որ ծափերուն հետ խառն կը տեղային
առարկութիւններ, տարակոյսներ, թշնա-

Նախումը մը զրկեց՝ ինդպելով հեղինակէն
որ անոնց ալ ցոյց տայ իր փորձերը. առոր
վրայ 1899ի մարտ 27ին, առաջին ան-
թել հեռագիրը տրուեցաւ Ջրանսայի ծո-
վեզերը՝ Մանշի վրայէն։ Չուշացաւ Ա-
մերիկայի հրատէրը իր նաւերուն վրայ
եւս փորձելու...։

Ա. անվերապահ զամէնը գոհացուց նպաստելու համար համաշխարհային հաղորդակցութեանց դիւրութեան և մասնաւորապէս ծովերուն վրայ մարդկային կեանը բի ապահովութեան, և քիչ ատենէն ու բախութեամբ տեսաւ (1897) Անգլիոյ մէջ հիմնուած միջազգային Մարքոնեան Ընկերութիւնը՝ շահագործելու համար անթելը և նպաստելու ծախըբերուն։

Հազարաւոր մենաշնորհներ արձակու-
գրուեցան ամէն կողմ անթելը շահագոր-
ծող դրութիւններու, առաջին գիւտարարի
պատիւը մնալով միշտ Մարքոնիի: Այս-
պէս Եւրոպայի և Ամերիկայի մէջ սկսաւ
արդէն անթել հեռազրի հասարակաց զոր-
ածութիւնը:

ՆՈՐԱՆՈՐ ԱՐԳԵԼՔՆԵՐ

Նոր արգելքները շատ աւելի մեծ են
անակնկալ եղան քան ինչ որ կը սպա-
սուէր, բարձր լեռները, երկրագունդին
կլորութիւնը, արեւու լոյսը, անթելի մեր-
ձաւոր կայաններու առթած իւանակու-
թիւնները՝ մթնոլորտի ելեկտրական հո-
սանքները, եւն: Ասոնք այնպիսի անյազ-
թելի արգելքներ երեցան ամենուն՝ որ
ապահով ի գերեւ պիտի հանէին անթելի
գործնական և արագ ծաւալումը եթէ Մար-
քոնի հզօր կամբի տէր և յամառ աշխա-
տող չըլլար:

Եւ իլոք խանդավառութիւնն
բոցը մարելէն վերջ՝ այս խորհրդածութիւն-
ները մեծապէս արդարացուցին և հաստա-
տեցին պիտութեանց անտարբերութիւնը՝
փորձերը տեսնելէն վերջ, գիտական աշ-
խարհի հակառակութիւնը, Մարքոնեան
Ծնկերութեան ելեւմտական ազգնապը և
սնուցած անվասահութիւնը, հուսկ բո-

լոր բնագէտներու համաձայն կարծիքը
թուանցարէի հետ թէ այդ չնչին գործի-
քէն արձակուած ալիցները չէին կրնար
յաղթել վերոյիշեալ արգելքներուն:

Մ. գարձեալ միայնակ մնացած էր բու-
լոր աշխարհի զիմաց իր ներքին համո-
զումով, ու կը պատրաստուէր գերջին հե-
րոսական մարտը մղելու բնութեան և մար-
դոց դէմ: Ո՛րբան վեճ էլն լուսութեան մէջ
թաղուած մեծ հանճարին ցաւագին ճիգերն
ու գալարումները՝ նոր ուղիներ գտնելու և
նոր լոյսեր սփռելու համար մթամած և
սկեպտիկ աշխարհի վրայ:

πιωαδ Ἰωιωπη φηράδερποι. πιωιθι λωρέσ
ηωράδεωλ երկարաշունչ համբերութիւնը և
ձեռք զարկաւ աւելի երկար փորձերու։
1898ին այնպիսի կատարելութիւն մը
մտցուցած էր գործիքներուն մէջ որ ընկա-
լուչն ընդունէր միայն համապատասխան
ծնուցիչ գործիքին արձակած ալիքները՝
առանց ազգուելու մթնոլորտի կամ ան-
թելի ուրիշ կայաններու հոսանքներէն և
ասով մեծ արգելց մը տապալած էր ար-
դէն։ Կը մնար յաղթել երկրիս կլորութեան
արգելքին և անթել հեռազիր մը անցընել
Աղլանտեանի վրայէն, ինչպէս կ'առաջար-
ագու տես աի հաւատան...։

Առաջին յաշող փորձ մը Անգլիայ Հռուսյի
կղզին մինչեւ Լիքառ Գլուխը, շուրջ 300
հզրմբը, հեռաւորութիւն, աւելի եւս ամ
բապնդեց Մարքոնիի հաւատքը, որով յայ
տարարեց նա զիտական աշխարհին որ
երկրագունափս կլորութիւնը արգելք չէ,
իր արծակած հոսանքներուն ընթացքին
և թէ մեր մոլորակին վրայ կրնար զա

նոնց ուղարկել ուր որ ուշէր։
Այս եղաւ համեստ զիտնականին վսե
պատասխանը իր անթիւ նախանձորդն
ըստն ու թշնամիներուն, որոնց բնակու^մ
նաբար ամէնքը գոհ չեղան, մանաւան
որոնց շահերը վտանգի մէջ էին, ինչպի
լինգիւամերիկեան Ընկերութիւնը ընդօ
ժեալ հաղորդակցութեանց՝ այնքան զա

բացած էր որ կը պահանջէր անթելի բոլոր
կայաններու անմիջական բարձումը . . .
Նոյնպէս Գերմանիոյ Telefunken ընկե-
րութիւնը, երբեմնի կայսեր հօր հովա-
նաւորութեամբ, ահարկու թշնամի էր ան-
թելին, որովհետեւ . . . ծնունդ էր իտալա-
կան հանճարին:

կարծէք աւելի եւս զայրացնելու համար իր շահամոլ թշնամիները՝ գործով աւ ապացուցուց ըրած յայտարարութեան հիմնուած ըլլալը, և 1901ի դեկտեմբերին՝ անթելով հեռագրական նշաններ հաղորդեց Անգլիայէն (Poldhu) մինչեւ Նոր Երկիր՝ Ադամանտեանի վրայէն:

1902ի փետրուարին Մ. անդրադարձաւ
նաեւ (հիմա ամենուն ծանօթ) որ շուրջ
հազար մեղք երկարութիւն ունեցող ալիք-
ները շատ աւելի հեռուները կ'երթային
պիշեր ժամանակ բան թէ ցորեկ ատեն:

Աղլանտեանը կտրող առաջին փորձէն վերջ Մ. իր զիւտերը և մենաշնորհի ազատ գործածութիւնը ձրիաբար նույիբեց խաչլիոյ պետութեան, որպէս զի նման գործիքներ բազմացնելով օգտագործէ զինուորական հաղորդակցութեանց համար :

1902ի Յուլիսէն մինչեւ Դեկտեմբեր
կատարեց իր պատմական փորձերը Գար-
լոյ Ալպերթող մարտանափն վրայ։ Նաւը

Իուլանտայի մէջ կը գործածէ շրջուն
սկաւառակով ծնուցիչը 1906ին, և տարի
մը վերջ անթելի հասարակաց ծառայու-
թիւնը կը հաստատէ Եւրոպայի և Ամերի-
կայի մէջ ալ:

կայանին հետո : Յոյց կու տար ասով առաջին անգամ որ լեռնային Եւրոպայի մէջ ալ կարելի էր անթելի կանոնաւոր հաղորդակցութիւններ հաստատել : Նոյնակա առաջին անգամն էր որ կը փորձէր այդ նաւուն վրայ իր նորագիւտ ելեկտրամագնիսական յայտնիչը (փոխան կալծէքը) որ երկար ատեն գործածուեցաւ իրը ամէնէն զօրաւոր ընկալուչը ելեկտրական հոսանքներուն :

Նոյեմբերին նաւէն իջաւ վաճառաւ, հակառակ ուղղութեամբ կատարելու համար իր փորձերը, այսինքն Ամերիկայէն դէպ

ի Եւրոպա, և անկէ՛ յետ անյաջող և տագ-
նապեցուցիչ փորձերու՝ կրցաւ տալ վեր-
ջապէս առաջին հեռագիրները Անգլիայ և
Իտալիայ թագաւորին:

1899ին անթելը լայնօրէն ընդունուած էր արդէն Անգլիոյ և Ամերիկեան մարտանաւերուն վրայ, և 1901ին բազմաթիւ կայաններ հաստատուած էին Անգլիոյ ծովեղերքը հասարակաց գործածութեան համար՝ նաւահանգստէ նաւահանգիստ: 1903-ին Մ. առաջին հաղորդակցութիւնները կը

Հաստատէ նաեւ Միացեալ Նախանգներու և Անգլիոյ միջեւ, մինչ Գեղմանիա միջազգային բանակցութիւն մը կը հրաւիրէ արդիւելու համար անթելի արագ ծաւալումը։ Ասոր իրը պատասխան, 1904ին, Լուկանիա նաւուն վրայ ցոյց կու տայ թէ Աղլանտեանը կտրող շոգենաւ մը կընար յարատեւ յարաբերութեան մէջ մնալ թէ

Եւրոպայի, թէ Ամերիկայի հետ։ Անկէ վերջ Մ. դիտեց որ օգին մէջ չէզոքացած մետաղեայ թէլը փոխանակ ուղղահայեցի՝ հորիզոնական դնելով՝ ալիքներու հոսանքն ուղղելու յատկութիւնը կը ստանար. կատարելագործեց նաեւ կայծհան ծնուցիչները, անոնց տեղ գործածելով ֆլեմինկի կափոյլները իր զաղափարած նոր համալրութեամբ։

Իոլանտայի մէջ կը գործածէ շրջուն
սկաւառակով ծնուցիչը 1906ին, և տարի
մը վերջ անթելի հասարակաց ծառայու-
թիւնը կը հաստատէ Եւրոպայի և Ամերի-
կայի մէջ ալ:

1909ին շատ նաւերու վրայ հաստատ-
ուած անթելի ծառայութեամբ կը փեր-
կուին Աղլանտեանի մէջ իրարու զարնուող
ֆլորիտա և թէփըլլիք շոգենաւներուն
ճամբորդները, և անկէ վերջ միջազգային
պարտաւորիչ օրէնք կը դառնայ անթելի
կայան ունենալը մեծ շոգենաւներու վրայ:
1912ին (25 Ապրիլ) նոյնպէս անթելի
շնորհիւ, շուրջ հազար անձ փրկուեցան
թիթանիկի աղէտէն: Նման փրկութիւններ
կատարեց յետոյ անթելը ուրիշ բազմաթիւ
անգամներ:

1912ին էր դարձեալ որ Անգլիա պաշ-

Յոնապէս մնայուն հաղորդակցութեան մը-
տաւ իր բոլոր գաղութներուն հետ։
Քիչ վերջ Մ. կը գտնէ շարունակեալ
ալիքներու ծնուցիչ մը՝ որ երկար տարի-
ներ կը գործածուի կարեւոր և ամենահե-
ռաւոր կայաններու մէջ։

1914 Են սկսեալ կը կատարելագործէ
անթել հեռախօսները և իտալիոյ մէջ փոր-
ձով ցոյց կու տայ նոյն տարին՝ հասա-
րակաց կանոնաւոր ծառայութեան մը կա-
բելիութենը:

Անթելի յարզը աւելի եւս ճանչցան
պատերազմի միջոց այն մեծ ծառայու-
թիւններուն համար որ մատոյց օգանա-
ւերու, սաւառնակներու, շոգենաւներու և
սուզանաւերու մէջ։ Նոյն պատերազմի
շրջանին էր Մ. անդրադարձաւ ինչ ինչ
անտեղութիւններ երկար ալիքներու գոր-
ծածութեան մէջ, ու ձենովայի ծոցին մէջ
յօրինեց առաջն գործիքները կարճ ալիք-
ներով, որով նոր հորիզոններ կը բանար-
նաեւ Ռատիոյի բարգաւաճման։ Ապա յօ-
րինեց նաեւ կարճ ալիքներով ծնուցիչ մը
ալիքներու խորհներ արձակող, և ասով
լուծեց միաժամանակ բազմաթիւ և ամե-
նահեռաւոր կայաններու հետ հաղորդակ-
ցելու հալցը։ Մ. կը թեւակոխէր յաղթա-
նակէ յաղթանակ, թշնամիները լոեր էին
նաև յաղթանակ, ու առաջ առաջ միանուով իսո-

1923ին լրագործական ճառագայթութեաւ սեցաւ Անգլիայէն մինչեւ կանաչ Գլխու կղզիները, և յաջորդ տարին Լոնտրայի և Հռոմի բանակառութեանց մէջ յարտարարեց պաշտօնապէս - հակառակ բազմաթիւ պետութեանց մասնագէտներու կարծիքին - թէ ապագային կարճ ալիքներու խրձային դրութիւնը պիտի գործածուել երկրիս հեռաւոր հողամասերը կապակցութեան դնելու համար, ինչ որ յետոյ իրականացաւ:

1924ի Մայիսին առաջըստ առկա է կային ձայնը կը հասցնէ Անգլիայէն Աւարալիա և Հոկտեմբերին կը ստուգէ ամենաշեռաւոր կայաններու մէջ կանոնաւոր հաղորդակցութիւն պահելու համար օրուան մէջ ապահովագոյն է գործածել մեղքէն կարճ ալիքներ, իսկ գիշեր

Յօ մեղրէ աւելի երկայն ալիքներ, և ասով
կ'ապահովէ Անգլիոյ պետութիւնը կանո-
նաւոր ծառայութիւն մը ունենալու իր
քաղաքներուն և զաղութներուն հետ, ոչ
միայն, այլ նաև ազգային արկղին խնայո-
ղութեան համար կը ստիպուի Անգլիա լու-
ծել իր ընդունվեայ հաղորդակցութեանց
հզօր Ընկերութիւնը և ձուլել զայն Մար-
քոնեան Ընկերութեան հետ: Գերազանց
յաղթանակ մ'էր այս Մարքոնիի հան-
ճարին:

Միաժամանակ Մ. կ'աշխատի կատա-
րելագործել անթել հեռախօսը հեռաւոր
հողամասերու միջեւ, որու շնորհիւ է որ
կը հաստատուի Եւրոպայի մէջ անոր կա-
նոնաւոր գործածութիւնը կարճ ու երկար,
ամէն չափի ալիքներով: Ասով կատարե-
լութեան նոր ճամբայ մը կը բանար նաեւ
Ռատիոյին՝ կարճ և ամենակարճ (շուրջ
50 համբոր) ալիքներով:

1932ին ամենակարճ ալիքները կը
հասցնէ արդէն 270 հազարամետր՝ հեռա-
ւորութեան, Ելեկտրա նաևէն մինչեւ Սար-
տենիա, և յաջորդ տարին ամենակարճ
ալիքներով Ռատիոյի առաջին կայանը կը
հաստատէ Պիու ԺՈ. Ա. Պապին ներկայու-
թեան՝ վատիկանու Քաղաքին և Գաստել
Կանոու Փոյի միջեւ:

Ամենակարճ ալիքներու այս նոր զբու-
թեամբ Մ. կ'ապահնովէր դարձեալ Ռա-
տիոյով զիրար տեսնելու զիւտի նոր զար-
գացութիւնը:

Ա. չի նմանիր այն բնագէտներուս որ
իրենց զիւտերը զարգացնելն ուրիշներուն
կը թողուն, այլ անձամբ կը հետապնդէր
անոնց կատարելազործումը տաժանակիր
աշխատութիւններով, բազմազան փորձե-
րով և բոլոր աշխարհ քալելով; Ուսում-
նարահի մը մէջ ուրիշ բնագէտներուն կա-
տարած հանգիստ փորձերով՝ Անթելը
Ուստիոն երբեց պիտի չզարգանային, մինչ
Ա. 87 անզամ կտրած է միայն Աղլանտեա-
նը, թողունը միւս ճամբորդութիւնները:

բարդ, այնքան բազմաթիւ և անակնկալ են անոնք՝ որ կարծէց իրեն ունակութիւնը ըրած էր աշխարհս զարհուրեցնել և հիացնել միանգամայն։ Կը խօսէր արդէն Ուատիոյ-փարոսի մը վրայ, առանց աշտարակի...։ 1934ին իր Երկարութիւնը մէջ

Սակայն ան չէր կորսուիր վերացական տեսութիւններու մէջ, կը դառնար գործնականին, համեստին ու չափաւորին՝ որով կրցաւ շատ արզիւնքներ ձեռք բերել: Յետ այնքան նիւթական յոգնութիւններու որ զինքը ծերացուցեր էին նիւթապէս, դեռ նուիրուած էր իր բազմաթիւ գործերուն երիտասարգի մը կորովով: Միտքը յստակ, ձայշ յիշողութիւնը արտակարգ, վարուելակերպ պը բաղցը և գրաւիչ, պարզ և ազնուական: Կը բաւէր տեսակցիւ հետք մէկ անուեւ գամ՝ սիրելու համար զինքը:

շան 1930 մարտ 26ին: Երբ Ամերիկա
1930ին սարցեց Մարգոնեան մեծ հան-
դէսները, խտալիոյ մէջ «Ճիեզերքի Մողե»
ճառագայթ մը փրցուց լուսնէն ու վերա-
ծելով զայն ելեկտրական հոսանքի զրկեց
Փրաթոյ Զմերաւտոյ կայանը, ուր վերած-
ուելով հեռագրական նշաններու՝ անցաւ
Աղլանտեանը, հասաւ Զիքակոյ և հոն
վերածուելով դարձեալ լոյսի՝ ցոյց տուաւ
այն ճառագայթը զոր քանի մը վայրկեան
առաջ Մ. Խլած էր լուսնէն: Երեւակայե-
ցէք ներկայ անհամար բազմութեան բա-
ցագանչութիւնները... Մողի հասցէին:

Կը խօսուէք նաեւ մահուան ճառազայթ ներու վրայ, որոնցմով «Մթնոլորտի իշխանը» պիտի կտրենար կանգնեցնել թրշնամի շոգենաւեր կամ սաւառնակներ թոփչքի ժամանակ...:

կը մտածէր նոյնպէս մոլորակներու փոխաղարձ յարաբերութեանց կարելիութեան վրայ, և կ'ըսէր արդէն, «Մենք պատահաւար նշաններ կ'ընդունինք որ կրնան եկած ըլլալ երկրէս դուրս գտնուող կէտէ մը: Դիտած ենք որ այս նշանները զրեր կը ձեւացնեն. մանաւանդ ոմանք, ինչպէս S զբին երեք հարուածները, աւելի ստէպ կը կրկնուին, բայց երբեք կարելի չէ եղած իմաստ մը հանել անոնցմէ: Այս նշանները

թելի գիւտին 4Օրդ տարին, 1933ին,
հրաւիրուեցաւ Ամերիկա, ուր՝ Զիցակոյի
համաշխարհային ցուցահանդէսին՝ Միա-
ցեալ Նահանգները յատուկ պատիւներ
շռայլեցին իրեն, և 2 Հոկտեմբերը կոչե-
ցին Մարզոնեան օր՝ բոլոր Ամերիկայի
մէջ: Մեծամեծ պատիւներ ընդունեցաւ
նոյնպէս Ճափոնէն, Զինէն... և այս առ-
թիւ ըլքաւ նաեւ աշխարհիս շըջանը:

Իր զրեթէ անակնկալ մահը, 20 Յուլիս
1937ին, վերջ դրաւ այնքան եղական և
մոգիչ զիտուերու շարքին։ Մ. ԵՅ տարե-
կան էր երր կնքեց իր մահկանացուն՝ զօ-
րացած Եկեղեցւոյ Ս. Խորհուրդներով և
օրինակելի մահով. վասն զի նա այն կէս-
զիտուններէն չէր որոնց մեծութիւն կը հա-
մարին կրօնքէ հեռու և անտարբեր ապրիլը։
Խակապէս որ իր մահէն վերջ սկսաւ
անմահանալ։ Փ

• * *

մարհական բացատրութիւն մը ուրիշնեւ գործօն դիւցազներով է որ կը բարւոքի և ըստ հանդէպ: Եզական գովեստ՝ զոր շատ կը յառաջադիմէ մարդկային բարոյական քիչերուն կարելի է տալ՝ ոչ միայն այդ, և ընկերական կեանքը, և կը կանգնի ու այլ նաեւ շատ նուազագոյն բարձրութեանց վրայ եղողներուն: կը յառաջադիմէ մարդկային բարոյական քիչերուն կարելի է տալ՝ ոչ միայն այդ, և ընկերական կեանքը, և կը կանգնի ու այլ նաեւ շատ նուազագոյն բարձրութեանց վրայ եղողներուն:

իր հանգստեան ժամերուն լոփկ էր,
մանաւանդ օտարներու առջեւ, և կ'ամ-
փոփուէր քօղարկուած քաղցրութեան մը
մէջ, նշան՝ լսոնուն և մենասէր մարդու:

Մինչ այս տողերը կը հրամցնենք «Բազմավէպ»ի ընթերցողներուն, կը փափաթինք օրինակ ընծայել Մարգրոնին՝ թէ՛ իրբեւ բազրի անման հեղինակին պատուական մէկ յուշանկարը Ա. Ղազարու մայրա- վանքս այցելած պահուն, 1912 նոյեմ- բեր 21ին:

սարդ, թէ իբրեւ զիտնական՝ համայն աշխարհի մեր հայ երիտասարդներուն, որոնք եփած արդէն տառապանցի և նեղութեանց բովին մէջ, ստացած են պէտք եղած կուրովը կարենալ թեւակոխելու համար զիտութեանց և արուեստի բարձրագոյն ասպարէզներ, ոչ միայն, այլ նաև օժտելու իրենց կեանքը այն համեստ ու բարոյական այնքան հրապուրիչ նկարագրով՝ զոր կրնան տալ պարտաճանաչ ըրիստոնէի մը սկզբունքները։ Այսպիսի լոին և

Պատմություն

پورا۔

Մարգողի Ա. Ղազարու մէջ 1912 նոյ. 21ին

ՕԸՆԻԱԿԱՆ ԳՐԱԲԵՐ

JEAN DAUVILLIER - CARLO DE CLERQ: "Le Maria-
ge en Droit Canonique Oriental," 1936, Paris, Re-
cueil Sirey, 22 Rue Soufflot, 4^e I-XII, 211.

Արեւելեան Եկեղեցւոյ՝ Նկատուած իր զա-
նազան ընտանիքներով՝ ամուսնական կանոնա-
գիտութեան ամփոփ բայց թանկագին հաւաքա-
ծոյ մ'կ մէնագրութեւնս:

Jean Dauvillier Գկայուած Բարեկի Էcole pratique des Hautes Etudes-էն, Թուլուզի իրաւագիտական համալսարանի ուսուցիչներէն է, որուն աւարտածառը «Le mariage dans le droit classique de l'Eglise, depuis le Décret de Gratien (1140) jusqu'à la mort de Clément V (1314)» (Sirey, տպ. 1933) մեծ գնահատանքի արժանացած արդէն, իր այս երկասիրութեամբ արեւելցիներու և արեւելագէտներու ուշադրութենն աւ իս մրու կը հրաւերէ:

Յիշեսս ալ ըր Վուշէւ և լու կա ա ա ա ա
Յիշեսս երկին մէջ հմուտ չեղինակը ա ա քի
առջեւ ունեցած է Արեւելեան Եկեղեցիներուն
և օթը ծիսախումբերուն կարգապահական դա-
սական աղբեւրներէն մինչեւ այժմէականները,
այսինքն Բիւզանդակական Եկեղեցոյ եր Յոհն,
Մէլքիօթ, Յէրաք, Պուլէկար, Ոտոմէն, և Ուսո
ընտանիքներով, և Քաղղէեացի, Ասորի, Մարտի-
Նապահ, Հայ, և Եթովպակական Եկեղեցիներունը:
Ասոնց մէջ, հասկնալի պատճառներով, առաջ-
նակարգ կարեւորութեն կ'ընծայէ Բիւզան-
դական աղբեւրներուն, որոնք Ճոխագոյն են և
կարեւորագոյն թէ կանոնական, թէ Քաղաքական
օրէնսդրութեան աղբեւրներու կողմանէ: Առա-
ջիններու կարգէն են Արեւելեան Տիեզերական
ջինները, Տիեզականները, և Հելէն Ս. Հայ-
Ժողովները, Տիեզականները, և Հելէն Ս. Հայ-
Ժողովները, որոնց մէջ Զ. Պարէն սկսեալ կը նշար-
րերը, որոնց մէջ Զ. Պարէն սկսեալ որ զանազաննեն
ուին ուրցոյն գիծեր որ զիբէնք կը զանազաննեն
ու միայն Արեւմտեան այլ նաեւ Արեւելեքի ու-
նականդական Եկեղեցիներէն: Քաղաքական օ-
րէնսդրութեան աղբեւրներն ալ Ճոխ են, նաեւ
ամուսնական հարցին շուրջ, սկսեալ Յուստի-
նիանոս Մէծի Novella-ներէն, Լւսոն Գ-ի Ե-
ցօցան, Բարսեղ Ա-ի Prochiroս Nomos-ը
և Epanagogè (879-886), Basilica-
lia-ները (888-890), Լւսոն Զ իմաստասէրի ա-
ռեն, և Ալեքսան Ա-ի Novella-ները: Եւ այս

ամէնը, թէ կանոնը և թէ օրէնք համարժէք, զարդարեցին Nomocanon-ները զ գարէն սկսեալ կազմեցին թիւզանդացոց, նախ Յովհ. Սկոլաստիկոսինը (582-602), և ապա Փոտեանը, որ 629ին կար, և վերջնական ձեւը առաւ 883-ին Ժ.Պ տիտղոս-ներով, և 920-ի ժողովին պաշտօնապէս կիրար-կուեցաւ: Այէսիս Արքիստոն, Յովհ. Զոնարաս,

Յետին դարմուն կը յ հանդապէս իբր հիմ և աղքիւր գործածած են
հանդապէս իբր հիմ և աղքիւր գործածած են
յիշեալ կանոնագրական հաւաքածոները . ահա
թէ ինչու հեղինակն ալ իր պատմական այս եր-
կասիրութիւնը կը քաղէ յիշեալ աղքիւրներէն :
ահա ինչու իր չետեւի հանդապած դրութեան

Դիրեկտորի կողմէն առաջ գալիք պահպան առաջ կան կազմակերպութիւն 451-ին, մերձաւորապէս նոյն կանոնական ազբիւրները կ'ընծայէ, որոնց վրայ ժիշտի գալուն աւելցան քանի մը Պատրիարք ներու վճիռները, և բոլորը Nomocanոնի մը մէտ ամփոփեց իսպան - Ալ - Աստալ, որ ուրիշներ անհամար հան Հետեւորդ: